

The issue of psychologists' professional burnout as a risk existing during rehabilitation work, as well as ways of its prevention and overcoming of its consequences are discussed.

Key words: *socio-psychological rehabilitation, children from the anti-terrorist operation zone, professional training of psychologists, occupational burnout syndrome.*

Відомості про автора

Бабченко Леся Миколаївна, викладач кафедри психосоматики та психологічної реабілітації, факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Babchenko, Lesya Mykolaivna, Lecturer of the Department of Psychosomatics and Psychological Rehabilitation Faculty of Psychology Drahomanov National Pedagogical University

E-mail: melni4enko@hotmail.com

УДК 159.98 : 7.06

Вольнова Л. М.

РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ТА ФОРМИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Вольнова Л.М. Реабілітаційний потенціал музичного мистецтва та форми його використання у психологічній практиці. Метою дослідження стало розкриття реабілітаційного потенціалу музичного мистецтва. У статті доведено, що реабілітаційний (відновлювальний) потенціал музики реалізується через поєднання в ній різних видів діяльності (пізнавальної, творчої, ціннісно-орієнтованої, комунікативної, рефлексивно-катарсисної). Констатовано, що вплив музики не може бути ізольованим засобом, а музикотерапія – лише один із компонентів процесу корекції, терапії чи реабілітації.

Здійснено поділ організаційних форм музикотерапії за кількістю учасників (індивідуальні, парні, групові) та за характером впливу музики на клієнта (активні, рецептивні, інтегративні). Наведено приклади застосування окремих форм музикотерапії у процесі роботи з клієнтами-дітьми: музичний щоденник, музичний тренінг, музичний театр, музичні оповідання тощо.

Ключові слова: реабілітаційний потенціал, музичне мистецтво, музикотерапія, організаційні форми музикотерапії.

Вольнова Л.Н. Реабилитационный потенциал музыкального искусства и формы его использования в психологической практике. Целью исследования стало раскрытие реабилитационного потенциала музыкального искусства. В статье доказано, что реабилитационный (восстановительный) потенциал музыки реализуется через соединение в ней различных видов деятельности (познавательной, творческой, ценностно-ориентированной, коммуникативной, рефлексивно-катарсисной). Констатировано, что влияние музыки не может быть изолированным средством, а музыкотерапия – лишь один из компонентов процесса коррекции, терапии или реабилитации. Осуществлено разделение организационных форм музыкотерапии по количеству участников (индивидуальные, парные, групповые) и по характеру воздействия музыки на клиента (активные, рецептивные, интегративные). Приведены примеры применения отдельных форм музыкотерапии в процессе работы с клиентами-детьми: музыкальный дневник, музыкальный тренинг, музыкальный театр, музыкальные рассказы и другие.

Ключевые слова: реабилитационный потенциал, музыкальное искусство, музыкотерапия, организационные формы музыкотерапии.

Постановка проблеми. Мистецтво – це форма людської діяльності, художня творчість, що проявляється в різних її видах – живописі, архітектурі, скульптурі, літературі, музиці, танцях, театральних постановках, кінофільмах, декоративно-прикладній творчості та ін. Мистецтво є особливим способом пізнання і відображення життя, а одне із його головних завдань у сучасному світі – збагачення людської душі. Саме тому на сьогодні використання реабілітаційного потенціалу мистецтва набуває все більшого значення, у тому числі й у психологічній практиці.

Особливе місце в процесі психопрофілактики і психокорекції несприятливих психоемоційних станів людини відводиться саме музичному мистецтву. Його сила музичного полягає в інтегративно-синтетичній та багатофункціональній природі. Як справедливо зазначає З.З. Кримгужина, «музика в нашому житті – це живе знання й уявлення людини про саму себе, це шлях до себе і відкриття себе в собі. Вона означає безперервний процес самотворення та самотворчості» [6, с. 5]. З іншого боку, незаперечні можливості лікувального впливу музики в її аналітичній і синтетичній формі на патологічно змінені психічні та соматичні процеси в організмі людини. Водночас попри те, що залучення до різних видів мистецтва, у тому числі й музичного, має безсумнівну цінність, поки не достатньо обґрунтованим залишається питання, в яких формах мистецька діяльність може бути представлена, щоби бути найбільш прийнятною та ефективною для конкретних клієнтів чи під час роботи з певними проблемами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що філософські, соціологічні та психологічні аспекти впливу на особистість мистецтва загалом та арт-терапії зокрема вивчали зарубіжні дослідники: Л.С. Виготський, М.Є. Бурно, Г.-Г. Декер-Фойгт, В.М. Єлькін, Т.Д. Зінкевич-Євстигнєєва, М.В. Кісельова, Т.Ю. Колошина, А.І. Копитін, Л.Д. Лебедєва, В. І. Петрушин, К.Г. Юнг та ін. В Україні арт-терапія перебуває на стадії становлення. Загальні засади арттера-

певтичних практик обґрунтовують І.В. Бабій, О.О. Борисова, О.В. Вознесенська, О.В. Сорока, О.В. Тараріна та ін. А найбільший розвиток отримали такі її форми, як: естетотерапія (Т.В. Мірошніченко, О.А. Федій), кольоротерапія (Л.М. Волкова, М.П. Чепига), пісочна терапія (Т.І. Пасека, В.Г. Шевченко), драмотерапія (С.М. Драгунова), лялькотерапія (О.А. Федій) та ін. Щодо аналізу та використання потенціалу музичного мистецтва, то здебільшого в працях вітчизняних учених робиться акцент на його корекційно-розвивальних можливостях під час роботи з дітьми різного віку (Н.О. Квітка, Г.І. Побережня, М.С. Полякова, С.В. Шабутін та ін.). При цьому розглядаються передусім засоби музичного мистецтва – спеціально підібраний музичний репертуар і музичні практики (гра на музичних інструментах, спів, імпровізація тощо). Однак потребує обґрунтування використання різних організаційних форм музичного мистецтва в психологічній практиці.

З огляду на вищезначене, **метою нашого дослідження** стало розкриття реабілітаційного потенціалу музичного мистецтва; **завданням** – виявлення основних організаційних форм використання музичного мистецтва в психологічній практиці; обґрунтування особливостей і значення окремих форм музикотерапії під час роботи з дітьми.

Виклад основного матеріалу дослідження. У низці досліджень (О.О. Блінова [1], О.Д. Волчек [2] та ін.), зазначено, що функції музики починають реалізуватися з впливу звуку як такого (мелодія, лад, темп, ритм тощо) на організм людини – на дихання, кровообіг та інші фізіологічні функції. Більш складний і менш однозначний вплив надає цілісний музичний твір, робота з яким створює передусім можливість швидко врівноважувати організм людини з навколишнім середовищем, розслабляти або надихати, пробуджувати у клієнта певну гаму потреб, установок і почуттів.

Нами встановлено, що реабілітаційний (відновлювальний) потенціал музики реалізується передусім через злиття в ній різних видів діяльності (за

І.Ф. Камаловою [4]): *музичної пізнавальної діяльності* – це трансформація суб'єктивних переживань у музичні образи у процесі сприйняття музичних творів, що сприяє становленню ідеалів прекрасного, розвитку вольових якостей клієнта, стимулює прагнення до самовдосконалення, активізує процес самопізнання і проектування на себе закладених у музиці духовно-моральних начал; *музичної творчої діяльності* – це засвоєння клієнтом унікальної культури людства і створення свого власного духовного світу через музичне мистецтво; це творче перетворення, що веде до перетворення самого клієнта як суб'єкта свого розвитку, відновлення його сутності, гармонізації внутрішнього життя; *музичної ціннісно-орієнтованої діяльності* – це оцінювальне пізнання музичних творів, їх емоційно-ціннісне осмислення, у процесі якого зіставляються і відбираються музично-естетичні цінності, особливо значущі для клієнта; це вирішення внутрішніх психологічних конфліктів із допомогою прикладів музичних героїв, життя і творчості композиторів, життєвих ситуацій, зображених у музичних творах; *музичної комунікативної діяльності* – це емоційний мовний аналіз музичного твору, висловлювання клієнтом своєї думки щодо прослуханого; також це колективна музично-творча діяльність, як специфічна форма спілкування клієнтів один з одним, що сприяє розвитку почуття людської спільності. І ми вважаємо за доцільне виокремити ще *музичну рефлексивно-катарсисну діяльність*, оскільки різні форми взаємодії з музикою забезпечують емоційне очищення, емоційну розрядку клієнта; відбувається засвоєння нових засобів емоційної експресії. Саме така багатогранність музичного мистецтва дозволяє використовувати його як у процесі лікування та реабілітації дітей і дорослих, які страждають від соматичних чи психічних захворювань, так і в системі освіти та виховання з корекційною, розвивальною та підтримувальною метою. Водночас узагальнення О.О. Бліновою значного фактичного матеріалу, пов'язаного з використанням музики в медичній практиці, дозволило вченій констатувати: «музичний твір не є споконвічно «те-

рапевтичним»; цю функцію він здатен набути лише в контексті конкретних терапевтичних завдань і у відповідних їм формах роботи» [1, с. 47]. З огляду на означене важливим є не лише з'ясування реабілітаційного потенціалу музичного мистецтва, а й конкретизація форм його втілення.

Слід зазначити, що у сфері використання музики в психологічній практиці найбільш поширеним є вживання саме терміну «музикотерапія». На нашу думку, прийнятним є трактування цього поняття об'єднанням музикотерапевтів Німеччини: «Музикотерапія – це цілеспрямоване застосування музики або музичних елементів для досягнення терапевтичних цілей, а саме, відновлення, підтримки і сприяння психічному та фізичному здоров'ю. З допомогою музикотерапії пацієнт повинен отримати можливість краще розуміти себе й навколишній світ, вільніше та ефективніше в ньому функціонувати, а також досягти більшої психічної та фізичної стабільності» [8, с. 4]. У такому розумінні музикотерапія (музична терапія) розглядається передусім як процес. Однак є тлумачення її як методу (Н.О. Квітка [7] та ін.), як допоміжної арт-терапевтичної технології (О.В. Сорока [11] та ін.) тощо. Саме тому справедливим ми вважаємо висновок А.Л. Готсдінера [3], що вплив музики не може бути ізольованим засобом, а музикотерапія – лише один із компонентів терапії. Так, багато психотерапевтів і консультантів сприймають музику як природну і невіддільну частину їх професійної роботи, не прагнучи класифікувати її використання в будь-який спосіб. Це, на нашу думку, дозволяє говорити про те, що музикотерапія не є однорідним феноменом, а її призначення і широта використання (напрямок, технологія, форма, метод, засіб) залежать від завдань, які перед собою ставить фахівець (психолог, вчитель, терапевт чи ін.).

Традиційно всі форми психологічних практик поділяють за кількістю учасників. Тому доцільним, на нашу думку, є також поділ організаційних форм музикотерапії на *індивідуальні, парні та групові*. Також у своїй роботі ми спиралися на

підхід Б.Д. Карвасарського, який пропонує розрізнити *рецептивну, активну, інтегративну* форми музикотерапії, тобто здійснювати їх поділ *за характером впливу музики на клієнта* [10, с. 292]. Рецепттивна музикотерапія (пасивна) характеризується тим, що клієнт у процесі музикотерапевтичного сеансу не бере в ньому активної участі, займаючи позицію простого слухача. Активні методи музичної терапії ґрунтуються на активній роботі з музичним матеріалом: відтворення (інструментальна гра, спів), фантазування, імпровізація з допомогою людського голосу та музичних інструментів тощо. Інтегративна музикотерапія поряд із музичними засобами залучає можливості інших видів мистецтва: малювання під музику, музично-рухливі ігри, пантоміма, пластична драматизація під музику, словесна творчість після чи під час прослуховування музики тощо.

Спираючись на таку класифікацію ми спробували схарактеризувати деякі варіанти застосування означених форм музикотерапії в процесі роботи з клієнтами-дітьми. Отже, прикладом *індивідуальної активної форми музикотерапії* є *музичний щоденник*, вести який доречно запропонувати клієнтам-підліткам. Відносимо ми цю форму роботи до активних тому, що ведення такого щоденника є свідомою цілеспрямованою діяльністю клієнта. А підлітки, з огляду на їх вікові особливості, швидше здатні розкритися у процесі індивідуальної роботи, аніж у групі. А.Ф. Яфальян вказує, що музичний щоденник допомагає: транслювати несвідомі та підсвідомі процеси на рівень свідомості; розвивати й покращувати пам'ять, запам'ятовувати ту інформацію, яка вимагає більш тривалого осмислення; вчитися вести діалог; слухати й чути свій внутрішній світ; бути активним наодинці із самим собою [14, с. 238]. Він дає можливість вербалізувати, знайти словесні асоціації відповідно до прослуханої музики чи, навпаки, підібрати музичні асоціації, що співзвучні пережитим подіям, емоціям, а значить краще осмислити їх.

Можна запропонувати клієнту-підлітку вести тематичний щоденник («Музика в моєму житті», «Пісні в житті людини» тощо), зміст якого поповнювати поступо-

во, після певних подій чи ситуацій, що викликали музичні асоціації; або ж музичний щоденник-світлофор, тобто на своїй сторінці в соціальній мережі розмішувати музичну композицію, що визначила настрій упродовж дня (музика дня) або впродовж тижня (музична подія). Обов'язковим елементом такої форми музикотерапії має стати рефлексія, тобто самопізнання клієнта, прагнення розібратися у внутрішніх переживаннях, осмислити те, що відбувається.

Щодо *групових рецептивних форм музикотерапії*, то, звісно, вони частіше використовуються в практичній психологічній роботі. Насамперед, це *фонова музика*. Як зауважує О.О. Білінова, поширеним є фонове звучання музики або робота з музичними образами під час тренінгів та індивідуальних консультацій, у тілесно-орієнтованих і танцювально-рухових психотерапевтичних системах, де музика сприяє емоційному розкріпаченню людини, а також створенню необхідного настрою, відповідного змісту виконуваних вправ і процедур [1, с. 54]. При цьому сам музичний репертуар підбирається з огляду на вік клієнтів та зміст планованої роботи.

Ще одна групова рецептивна форма музикотерапії – це *медитативна гра*, яка передбачає прослуховування спеціально підібраних музичних творів, а потім обговорення власних переживань, спогадів, думок, асоціацій, фантазій (часто проективного характеру), що виникають у клієнтів. Приклад такої гри описує О.А. Федій. Це гра «Музичне сновидіння», у процесі якої клієнтам-дітям дається прослухати фрагмент музичного твору, після чого проводиться бесіда про зміст того, що «снилося», а психолог-практик оцінює динаміки впливу сприйняття твору на емоційний стан дитини [13, с. 290].

Гра-тест «Пізнай себе», розроблена В.П. Петрушиним, може використовуватися під час музикотерапевтичної роботи з підлітками і старшими школярами та спрямована на розширення сфери доступних їм емоційних переживань. Неповнолітні клієнти отримують «Тест Г.Ю. Айзенка на виявлення рівня нейротиз-

му та екстраверсії». Доцільно працювати з ним кілька разів – без музичного супроводу, а також із ним (варто підбирати фонову музику різних жанрів і динаміки). У такий спосіб діти виявляють як емоційні стани, що входять у структуру їхнього природного темпераменту, так і в процесі прослуховування різних за характером музичних творів, ніби виходять за рамки звичних почувань [9, с. 361]. У роботі з підлітками, які мають проблеми з контролем негативних емоційних станів, така гра допомагає зрозуміти, що багато що залежить не від «вродженого» («Я просто такий є»), а від зовнішніх впливів та їх усвідомлення.

Доволі цікавою, хоча й, можливо, достатньо складною в організації та проведенні є така *групова активна форма музикотерапії як музичний тренінг особистісної та творчої самореалізації*, що акцентує увагу на активних формах «взаємодії» музики і людини (спів, гра на музичних інструментах, музичні ігри тощо). Використовувати цю форму роботи можна як із неповнолітніми, так і з молодими людьми, які мають проблеми із самооцінкою, самоприйняттям, самовираженням.

Тренінг розроблений О.О. Бліновою і серед його завдань дослідниця називає: нормалізацію самопочуття і формування навичок саморегуляції, коригування та оптимізацію поведінкових моделей і «сценаріїв» учасників, навчання клієнтів навичкам вербального та невербального самовираження, саморегуляції, формування в них гнучкості свідомості та світосприйняття [1, с. 59]. При цьому вплив музики в процесі практичної психологічної роботи пропонується застосовувати в таких напрямках: 1) виконання музики самими клієнтами (індивідуальні та в парах вокальні, ритмічні, інструментальні імпровізації, а також спеціально організоване виконання відомих творів); 2) традиційний зовнішній вплив музики (звучання фонограми або власна гра музикотерапевта); 3) намагання відчувати клієнтом свій організм, тіло як «музичний інструмент» (робота з ритмами дихання, пульсаціями всередині тіла, тембром голосу, тілесними мікрорухами); 4)

метафоричний опис простору, атмосфери, учасників і самого терапевтичного процесу в музичних термінах (Який стиль (жанр, твір, інструмент) відповідає цій людині (групі)? Яким музичним твором можна було б озвучити процес, який щойно завершився? тощо). У такий спосіб музика виконує і функцію каталізатора емоційних процесів в учасників тренінгу, і сприяє вирішенню завдань самовираження, тілесного та емоційного розкріпачення, а також допомагає усвідомлювати та відпрацьовувати поведінкові моделі, пов'язані з взаємодією, невербальним спілкуванням.

Більш поширеними в психологічній практичній роботі з дітьми останнім часом є саме *групові інтегративні форми музикотерапії*. Так, під час роботи з «важкими» підлітками, особливо з проблемами тривожності, гіперактивності та агресивності, доречним буде застосування такої групової інтегративної форми музикотерапії як *музичний театр*. О.О. Блінова розглядає його як «рухово-мімічний груповий процес, спрямований на усвідомлення того, як кожен з учасників групи сприймає значущі життєві ситуації і моделює свою поведінку в них» [1, с. 66]. В цій формі музикотерапії поєднується музичне мистецтво з елементами психодрами. Водночас тема не формується словесно, а «народжується» в процесі сприйняття музичних образів. Доречно учасників поділити на дві підгрупи, кожна з яких спочатку прослуховує музичний фрагмент, потім його обговорює, а тоді зображає пантоміму під цю ж музику. Завершує роботу загальне обговорення, мета якого – усвідомити кожен з етапів процесу як відображення власних життєвих моделей. О.О. Блінова наголошує, що важливим є аналіз емоційного стану учасників групи після обговорення: «зазвичай, це дуже інтенсивний груповий процес, що сприяє як сильному психологічному «прориву», так і фокусуванню на особистісних проблемах (супроводжується концентрацією напруги, зростанням агресивної енергії, прагненням «піти в себе»)» [1, с. 67]. На цьому етапі надзви-

чайно важлива роль музикотерапевта, щоби сприяти подоланню психологічних бар'єрів, які виникають у підлітків у процесі роботи.

Серед інтегративних форм музикотерапії, які можна застосовувати і в роботі з дошкільниками, і молодшими школярами, як індивідуально, так і в парі чи групі є: а) *музично-імпровізаційні ігри*, коли діти можуть танцювати та співати під музику, виконувати рухи, візуалізувати (словесно та з допомогою образів), застосовувати вокальну, інструментальну чи ритмічну імпровізацію; б) *комунікативні танці-ігри* – танці з простими рухами (поклони, притупування, оплески, взаємні доторки, обійми), що охоплюють елементи невербального спілкування під музику. Діти для самовираження спочатку використовують найпростіші рухи, виявляючи своє «Я». Прагнення спілкуватися реалізується ними під час обміну з партнерами поглядами й жестами, у процесі знаходження спільних рухів, контакту тілами [5, с. 57]; в) *музикомалювання*, що передбачає синтез музичного та образотворчого мистецтва й дозволяє, як результат, знімати афективні стани, сприяє катарсису, активізує невротично пасивно налаштованих дітей [7, с. 38]. Його можна застосовувати в процесі роботи з різними віковими категоріями клієнтів-дітей і, залежно від мети, вибирати один із видів музикомалювання – малювання під музику (музика звучить лише як фон, що здійснює релаксаційну, заспокійливу функцію) або малювання музики (музика є об'єктом для дослідження відчуттів і емоцій). Варіантом останнього є графічне вираження ритму мелодії неперервною смугою в площині паперу. При цьому діти можуть, після злиття ритму свого руху з ритмом музики, малювати із заплученими очима, що сприяє глибшому їх зануренню у світ музики, більш виразному його сприйманню й переживанню [12, с. 92]; г) *музичні оповідання* – найбільш багатоаспектні музикотерапевтичні вправи, оскільки поєднують рух, музику, драматизацію і словесну імпровізацію, коли учасники перевтілюються в героїв відомих чи вигаданих оповідань чи історій. Вони виконують як релаксаційну, так і збуджувальну дію, ви-

ступають як засіб комунікації, емоційного, творчого самовираження, надають можливість для повного розкриття індивідуального, мотиваційного і поведінкового світу дитини. Особливу їх значущість О.А. Федій підкреслює щодо роботи з дітьми із заїканням, адже висловитися тут така дитина може будь-яким зручним для неї засобом [12, с. 94]. Загалом музичне мистецтво через синтез музичної та інших видів терапії відкриває нові шляхи корекційного впливу на емоційну сферу дітей, особливо з різними порушеннями психофізичного розвитку.

Висновки. Узагальнюючи вище наведені положення, вважаємо, можна стверджувати, що реабілітаційний вплив музичного мистецтва зумовлений передусім його належністю до загальної духовної культури людства, своєрідним поєднанням у музичних витворах ідеального та реального, втіленням психоемоційного життя людей різних епох і культур, які потім трансплюються і клієнтам. У такий спосіб, як зауважує Н.О. Квітка, музикотерапія виступає «не лише лікувальним, а ще й корекційно-виховним засобом. Позитивний вплив музики позначається не лише на патологічно змінених функціях організму дитини, а на цілеспрямованому та систематичному формуванні й вихованні особистості з психофізичними порушеннями, соціалізуючи та адаптуючи її до умов сьогодення. Ритм, мелодію, гармонію, які втілені в музичному творі, можна вважати прямими носіями лікувально-виховного впливу» [7, с. 31]. Водночас реабілітаційний вплив музичного мистецтва буде використано повною мірою, якщо буде враховано, на яку вікову чи кризову категорію клієнтів він спрямований. Це дозволить більш цілеспрямовано і адекватно відбирати як форми музикотерапії (активна, рецетивна, інтегративна, індивідуальна, парна, групова), так і формувати їх змістове наповнення.

З огляду на вище означене **важливим у перспективі**, вважаємо, має стати більш активне використання в рамках музикотерапії як уже розроблених методів і техніків (слухання музики, візуалізації та імпровізації), так і адаптація до корек-

ційних, терапевтичних та реабілітаційних завдань тих форм і методів музичної та музично-естетичної діяльності, які поки що мають передусім розважальний-пізнавальний (зустрічі з митцями, участь музичних презентацій, марафонів, фестивалів з обов'язковою подальшою рефлексією) чи навчально-виховний характер (як от, вивчення творчого шляху музикантів, оволодіння мовою мистецтва).

Список використаних джерел

1. Блинова Ольга Александровна. Методика личностно-ориентированной коррекции профессионального развития средствами музыки (На материале психологов, педагогов, музыкантов-исполнителей): дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.03 / Блинова Ольга Александровна. – Москва, 2002. – 184 с.
2. Волчек О. Д. Значение музыки и потенциал ее воздействия / О.Д. Волчек // Здоровье – основа человеческого потенциала: проблемы и пути их решения : труды 3-й Всерос. научно-практ. конф., 25-27.11.2008 г. – СПб. : Изд-во Полит. ун-та, 2008. – С. 62-71.
3. Готсдинер А. Л. Музыкальная психология / А. Л. Готсдинер. – М. : МИП «NB Магистр», 1993. – 190 с.
4. Камалова И. Ф. Развитие нравственных ценностных ориентаций студентов вуза средствами музыкального искусства : автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И. Ф. Камалова ; Татар. гос. гуманитар.-пед. ун-т. – Казань, 2009. – 25 с.
5. Комаровська О. Розвиваємо імпровізаційність – плекаємо творчу особистість / Комаровська О., Маньковська О., Семенчук Т. // Мистецтво та освіта. – 2012. – № 2. – С. 56-58.
6. Крымгужина З.З. Роль музыки в воспитании духовности современного школьника [Электронный ресурс] / З. З. Крымгужина // Сборник научных публи-

каций аспирантов и докторантов. – Курск, 2007. – №12. – С. 88-91. – Режим доступа : <http://jurnal.org/articles/2008/ped6.html>

7. Методичний посібник з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку / Укладач Н. Квітка. – К. : 2013. – 82 с.

8. Музыка для восстановления. Сборник по музыкотерапии. Книга первая / Сост. А. Ф. Белко. – М. : Изд-во «ЛитагентРидеро», 2017. – 340 с.

9. Петрушин В.П. Музыкальная психология : учебное пособие для студентов и преподавателей / В. П. Петрушин. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 384 с.

10. Психотерапевтическая энциклопедия / под ред. Д.Б. Карвасарского. – СПб. : Питер, 2000. – 1024 с.

11. Сорока О.В. Характеристика музикотерапії як допоміжної арт-терапевтичної технології для роботи з молодшими школярами / О. В. Сорока // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. – 2012. – №5. – С. 141-146.

12. Федій О. А. Естетотерапія : навч. посібник / О. А. Федій. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.

13. Федій О.А. Музикотерапія в професійній діяльності сучасного педагога / О. А. Федій // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2009. – №11 (174). – С. 282-292.

14. Яфальян А.Ф. Теория и методика музыкального воспитания в начальной школе : учебное пособие для студентов пед. вузов / А.Ф. Яфальян. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 380 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Blinova Olga Aleksandrovna. Metodika lichnostno-orientirovannoy korrektsii professionalnogo razvitiya sredstvami muzyki (Na materiale psihologov, pedagogov,

muzykantov-ispolniteley) : diss. ... kand. psihol. nauk : 19.00.03 / Blinova Olga Aleksandrovna. – Moskva, 2002. – 184 s.

2. Volchek O. D. Znachenie muzyki i potentsial ee vozdeystviya / O.D. Volchek // Zdorove – osnova chelovecheskogo potentsiala: problemy i puti ih resheniya : trudy 3-y Vseros. nauchno-prakt. konf., 25-27.11.2008 g. – SPb. : Izd-vo Polit. un-ta, 2008. – S. 62-71.

3. Gotsdiner A. L. Muzyikalnaya psihologiya / A. L. Gotsdiner. – M. : MIP «NB Magistr», 1993. – 190 s.

4. Kamalova I. F. Razvitie nravstvennykh tsennostnykh orientatsiy studentov vuza sredstvami muzyikalnogo iskusstva : avtoref. diss. na soisk. uchenoy stepeni kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Obschaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya» / I. F. Kamalova ; Tatar. gos. gumanitar.-ped. un-t. – Kazan, 2009. – 25 s.

5. Komarovska O. RozvivaEmo Improvlzatsylnst – plekaEmo tvorchu osobistlst / Komarovska O., Mankovska O., Semenchuk T. // Mistetstvo ta osvlt. – 2012. – №2. – S. 56-58.

6. Kryimguzhina Z.Z. Rol muzyki v vospitanii duhovnosti sovremennogo shkolnika [Elektronnyy resurs] / Z.Z. Kryimguzhina // Sbornik nauchnykh publikatsiy aspirantov i doktorantov. – Kursk, 2007. – №12. – S. 88-91. – Rezhim dostupa : <http://jurnal.org/articles/2008/ped6.html>

7 Metodichnyy poslbnik z muzikoterapiYi dlya dltey doshklnnogo vlku zl skladnimi porushennyami psihofzichnogo rozvitku / Ukladach N. Kvltk. – K. : 2013. – 82 s.

8. Muzyka dlya vosstanovleniya. Sbornik po muzykoterapii. Kniga pervaya / Sost. A. F. Belko. – M.: Izd-vo «LitagentRidero», 2017. – 340 s.

9. Petrushin V.P. Muzyikalnaya psihologiya : uchebnoe posobie dlya studentov i prepodavateley / V.P. Petrushin. – M. : VLADOS, 1997. – 384 s.

10. Psihoterapevticheskaya entsiklopediya / pod red. D.B. Karvasarskogo. – SPb. : Piter, 2000. – 1024 s.

11. Сорока О.В. Характеристика музикотерапії як допоміжної арт-терапевтичної технології для роботи з молодшими школярами / О. В. Сорока // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. – 2012. – №5. – С. 141-146.

12. Fedly O.A. Estetoteraplya : navch. poslbnik / O. A. Fedly. – K. : Tsentr uchbovoYi lIteraturi, 2007. – 256 s.

13. Fedly O.A. Muzikoteraplya v profesynly dlyalnosti suchasnogo pedagoga / O. A. Fedly // VIsnik Luganskogo natslionalnogo unlvrsitetu Imeni Tarasa Shevchenka. Pedagoglchnl nauki. – 2009. – №11 (174). – S. 282-292.

14. Yafalyan A.F. Teoriya i metodika muzyikalnogo vospitaniya v nachalnoy shkole : uchebnoe posobie dlya studentov ped. vuzov / A.F. Yafalyan. – Rostov n/D : Feniks, 2008. – 380 s

Volnova, L.M. Rehabilitation potential of musical art and the form of its use in psychological practice. *The aim of the study is to define the rehabilitation potential of musical art. The tasks of the study are to find the main organizational forms of use of music in psychological practice, as well as to substantiate the features and meaning of certain forms of music therapy while working with children.*

In the article proved that the rehabilitation (recovery) potential of music through the combination of different activities (cognitive, creative, value-oriented, communicative and reflexive-cathartic) is realized. It has been emphasized, that the influence of music is not an isolated means, but also music therapy – is only one of the components of the process of correction, therapy or rehabilitation. Organizational forms of music therapy by the number of participants (individual, pair and group) and by the way of influence of music on the client (active, receptive, integrative) is divided. Examples of the use of certain forms of music therapy while working with children-clients are given: it is the musical diary (individual active form of music therapy), musical

training of personal and creative self-realization (group active form of music therapy), background music, meditative game, game-test "Know Yourself" (group receptive forms of music therapy), musical theater, musical improvisation games, communicative dance-games, musical drawing, musical stories (group integrated forms of music therapy). It has been emphasized, that the musical art through synthesis of musical and other types of therapy for children-clients, especially with disorders of psychophysical development, new ways of corrective influence opens up.

Key words: *rehabilitation potential, musical art, music therapy, organizational forms of music therapy.*

Відомості про автора

Вольнова Леся Миколаївна, доцент кафедри психосоматики та психологічної реабілітації, кандидат педагогічних наук, доцент, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Volnova, Lesia Nikolaevna, Associate Professor of Department of Psychosomatics and Psychological Rehabilitation, MP Ph.D., Associate Professor, Dragomanov National Pedagogical University

E-mail: volnova1979@ukr.net

УДК 316.776. 34

Гаврилюк Д.О., Гомонюк В.О.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНЯ В УМОВАХ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Гаврилюк Д.О., Гомонюк В.О. Психолого-педагогічні аспекти творчої взаємодії вчителя та учня в умовах індивідуального навчання. У статті розкрито психолого-педагогічні аспекти творчої взаємодії вчителя та учня в умовах індивідуального навчання. Зосереджено увагу на окремих аспектах творчої взаємодії, таких як: амбівалентність, особистісна зрілість, орієнтова-